

УДК 341.1/8

ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ: ПРОБЛЕМАТИКА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК

Зозуля К.С.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У даній статті проаналізовано стан правового регулювання захисту прав жінок на міжнародному рівні та проблеми їх реалізації як в Україні, так і у світі в цілому. Розглянуто нормативно правові акти ООН, Ради Європи з питань гендерних прав. Досліджено міжнародний досвід впровадження положень зазначених міжнародних актів у національне законодавство та запропоновано певні шляхи удосконалення механізму реалізації захисту прав жінок задля повноцінного встановлення принципу гендерної рівності.

Ключові слова: гендерна нерівність, права жінок, дискримінація, принцип рівності, міжнародно-правовий акт.

Постановка проблеми. Становлення рівності в суспільстві має тривалу історію та багато змін за період існування людства. Однак принцип рівності в сучасному його розумінні потребує детального вивчення та обґрунтування, що являє собою рівність сьогодні, які її прояви та способи реалізації. Одним із проявів принципу рівності є рівність чоловіка та жінки, що означає рівний підхід до всього незалежно від статі, який в міжнародному праві отримав назву принципу гендерної рівності. Розвиток міжнародного законодавства у сфері гендерної рівності та захисту прав жінок протягом останніх десятиліть відбувається досить швидкими темпами, тому кожна демократична країна прагне закріпити даний принцип на конституційному рівні, гарантуючи рівні основні права для усіх громадян. Проте незважаючи на таку велику кількість нормативно-правових актів, істотні порушення прав жінок існують надалі в багатьох сферах людської життєдіяльності, засвідчуючи, що дані міжнародно-правові акти не виконуються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі гендерної нерівності присвячено багато досліджень та публікацій. Значний внесок до розробки теоретичних та практичних аспек-

тів гендерних досліджень зробили такі вчені як Марценюк Т.О., Левченко К.Б., Чижмарь К.І. розглядала питання закріплення міжнародних стандартів рівноправ'я у світі та Україні. Такі дослідники як Н. Грицьак, Т. Мельник вивчали теоретико-методологічні обґрунтування національного механізму регулювання гендерних відносин. Однак, питання захисту гендерної рівності на рівні міжнародного права залишається мало розглянутим у науці.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на значну кількість міжнародно-правових актів, що передбачають, забезпечують та захищають права жінок, постає питання, чому багато норм цих актів не виконуються, а принцип гендерної рівності продовжує залишатися тільки декларативною вимогою, яка повноцінно не допомагає жінкам реалізувати та захистити свої права на національному рівні. В цьому аспекті особливої уваги потребує дослідження цих нормативно-правових актів, їх юридичної сили та механізмів контролю за впровадженням цих норм.

Мета статті. Метою даної статті є аналіз юридичного змісту міжнародно-правових стандартів щодо рівноправ'я жінок і чоловіків та ступеня їх

виконання у світі та в Україні. За підсумками дослідження запропонувати шляхи удосконалення механізму реалізації норм захисту прав жінок на міжнародному та національних рівнях.

Викладення основного матеріалу. У ширшому контексті забезпечення гендерної рівності, тобто, рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків вписується у поняття прав людини. Тому досягнення справедливості у гендерній сфері, є метою розвитку будь-якого правового суспільства само по собі – воно не потребує додаткового обґрунтування своєї необхідності. Проведені у цій сфері дослідження свідчать про позитивну кореляцію між забезпеченням гендерної рівності в правах і здобутках жінок в економічній, соціальній і політичній сферах. Вдосконалення правового становища жінок, утвердження гендерної рівності та формування фактичного гендерного балансу є важливим аспектом суспільного розвитку [1, с. 192].

Проте важливо зазначити, що у своєму сучасному значенні принцип гендерної рівності вперше знайшов відображення тільки у Статуті ООН. Хоча Статут містить лише загальні принципи, що стосуються прав людини, однак вже з їх загального аналізу випливає, що основні свободи і права людини розповсюджуються однаковою мірою і в повному обсязі як на чоловіків, так і на жінок, і що принцип рівноправ'я чоловіків та жінок є частиною загального питання про основні свободи і права людини [7, с. 167-182].

В подальшому цей принцип було включено до Загальної декларації прав людини 1947 р., яка у статті 2 передбачає: «Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища» [3]. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. та практично всі інші основні конвенції щодо прав людини містять схожі формулювання принципу рівності, які розширено тлумачаться із загальної норми.

Основна міжнародна Конвенція стосовно забезпечення гендерної рівності – The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women 1979 (Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р) – стала результатом роботи першої Всесвітньої жіночої конференції, яка відбулась у 1975 році. Ця Конвенція стала наступницею Декларації з однойменною назвою, яка була прийнята у 1967 р. і традиційно була проігнорована через свою необов'язковість. Безпосереднім розробником цих документів виступила Комісія ООН щодо статусу жінок, яка діяла з 1946 року, мала переважно жіночий склад і була ініціатором цілого ряду досліджень правового статусу жінок в різних країнах світу. Обидва документи були створені у відповідь на суттєву дискримінацію жінок, з метою поєднати в одному міжнародному документі норми щодо рівності прав жінок і чоловіків [4].

Конвенцію CEDAW часто називають «біллем про права жінок». Це один з основних міжнародних договорів у сфері прав людини в рам-

ках системи договорів Організації Об'єднаних Націй, який покладає на держав-членів правові зобов'язання забезпечити повагу, захист і реалізацію прав людини. Так, CEDAW включає не лише прохання-рекомендації, але цілий ряд зобов'язань держав щодо забезпечення та охорони рівних з чоловіками прав жінок у сфері освіти, праці, здоров'я, сім'ї, вибору громадянства тощо [5, ст. 74-76]. Зокрема, держави-члени зобов'язуються: «включити принцип рівноправності чоловіків і жінок у свої національні конституції або інше відповідне законодавство», «вживати всіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо зміни або скасування чинних законів, постанов, звичаїв і практики, що являють собою дискримінацію щодо жінок», «вживати всіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок з боку будь-якої особи, організації або підприємства», «встановити юридичний захист прав жінок на рівній основі з чоловіками та забезпечити за допомогою компетентних національних судів та інших державних установ ефективний захист жінок проти будь-якого акту дискримінації» та інші [6].

Дана Конвенція була ратифікована 189 країнами світу, які взяли на себе зобов'язання щодо виконання її норм на практиці. Кожні чотири роки ці держави представляють свої доповіді про заходи, які вони вжили для її реалізації. Україна ратифікувала Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, вона входить до переліку даних країн, а цей міжнародно-правовий акт є частиною її національного законодавства.

У 1981 році у відповідності до статті 17 Конвенції офіційно був заснований Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок. Цей Комітет діє як система моніторингу для спостереження за ходом здійснення Конвенції тими державами, що ратифікували її чи приєдналися до неї. Це здійснюється головним чином за допомогою розгляду доповідей, представлених даними державами-учасницями. За результатами свого розгляду Комітет висловлює пропозиції і рекомендації. Він може також запропонувати спеціалізованим установам Організації Об'єднаних Націй представити свої доповіді і може одержувати інформацію від неурядових організацій. Щорічно Комітет представляє доповідь про свою роботу Генеральній Асамблеї через Економічну і Соціальну Раду, і Рада передає ці доповіді Комісії з становища жінок для інформації [7].

Незважаючи на уже наявні міжнародно-правові акти із захисту прав жінок, з плином часу світове товариство все частіше визнавало необхідність закріплення принципу гендерної рівності задля забезпечення прав та свобод «слабшої» статі, тому що, очевидно, уже ратифіковані норми не працювали на практиці. Тому під впливом практики імплементації міжнародного стандарту рівності прав задля захисту прав жінок, у 1993 році резолюцією Генеральної Асамблеї ООН була проголошена Декларація про викорінування насилля щодо жінок – перший спеціальний міжнародний документ, направлений на боротьбу з цим явищем.

Декларація про викорінування насильства щодо жінок ґрунтується на універсальності за-

гальнолюдських прав і необхідності утвердження для жінок прав і принципів рівності, безпеки, свободи, недоторканності і гідності. Наслідуючи Конвенцію "Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок", Декларація підкреслює, що насильство відносно жінок є перешкодою для досягнення рівності, розвитку і миру, і призводить до порушення прав і фундаментальних свобод жінок, вимагаючи усвідомити, що воно демонструє історичну нерівність владних стосунків між чоловіками і жінками, що призвело до домінації чоловіків і дискримінації жінок, тому у Декларації проголошується необхідність захисту прав жінок від будь-яких форм насильства [8]. Однак, знову ж таки усе, могла зробити ООН для забезпечення виконання даного нормативного акту – «наполегливо закликати держави докласти всіх зусиль для повсюдного ознайомлення з Декларацією та її дотримання», адже документ не має для держав зобов'язуючої сили.

Після ухвалення Декларації ООН про викоринення насильства щодо жінок в 1993 р., міжнародно-правова база в галузі прав жінок продовжувала зростати. Так, були прийняті такі акти, як Міжамериканська конвенція про запобігання, покарання і викоринення насильства щодо жінок в 1994 р.; Пекінська декларація 1995 р.; Протокол про права жінок в Африці до Африканської хартії прав людини і народів в 2003 р.; і це лише деякі з них.

Рада Європи також ухвалила низку рішень і дій, спрямованих на вирішення проблеми порушень прав жінок, а саме щодо насильства проти жінок. Це, впершу чергу, План дій від 1995 р., Рекомендацію Rec (2002) Комітету міністрів державам-членам Ради Європи про захист жінок від насильства від 2002 р. і, нарешті, Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, також відому як Стамбульська конвенція. Фактично, Стамбульська конвенція є найбільш повним і далекосяжним документом у цій галузі, оскільки у ній поєднано кращі світові стандарти та практики. Вона також відтворює сучасний погляд на права людини, який передбачає розуміння того, що боротьба з насильством стосовно жінок є обов'язком держави. Стамбульська конвенція набула чинності 1 серпня 2014 р. після її ратифікації 10 державами [9, с. 4].

Стамбульська конвенція, як будь-який документ Ради Європи, розроблялася усіма державами-учасницями цієї організації. Україна, як член Ради Європи, брала участь у розробці цього документа і голосувала за його прийняття.

Даною Конвенцією ще раз підкреслюються повноваження держави щодо захисту прав людини як в публічній, так і в приватній сферах (ст. 4). Вона базується на переконанні, що припинення насильства по відношенню до жінок та домашнього насильства потребує комплексних та мультидисциплінарних заходів та стратегій, учасниками яких є не тільки державні структури в особі соціальних служб, правоохоронних органів, судів, органи місцевого самоврядування, але й громадські організації, інші інститути громадянського суспільства, приватний сектор. Основні принципи Конвенції – попередження насильства по відношенню до жінок, підтримка

постраждалих, покарання кривдників та партнерство і взаємодія усіх суб'єктів [10, с. 30].

Стамбульська конвенція чітко розкриває зв'язки між правозахисним підходом, недискримінацією та викориненням насильства. Відповідно, основний обов'язок України та усіх країн, які її підписали чи ратифікували в рамках дотримання цієї конвенції – це зміцнення й захист права на рівність між чоловіками і жінками, а також усунення всіх правових положень, які призводять до дискримінації.

Що стосується стандартів дотримання належної уваги, слід зазначити, що в Україні відсутня будь-яка спеціалізована правова або інституційна основа боротьби з насильством щодо жінок. Як зазначалося раніше, концепція насильства щодо жінок не включена в нормативно-правову базу України, окрім того, немає спеціальних заходів або послуг з профілактики та боротьби з різними формами насильства, які охоплює Стамбульська конвенція, за винятком насильства в сім'ї. Але часткова правова основа, зокрема законодавство у сфері домашнього насильства, є недостатньою для відповідності вимогам цієї конвенції [9, с. 11].

Крім названих вище проблем, особливу увагу слід звернути на те, Стамбульська конвенція на сьогоднішній день і досі не ратифікована у нашій країні, що, мабуть, є одним із основних недоліків забезпечення захисту прав жінок в Україні.

Ратифікація міжнародно-правових актів, що закріплюють положення гендерної рівності та гарантують захист прав жінок, – це беззаперечна вимога для кожної демократичної країни, яка має чіткий намір забезпечення рівних прав та свобод для кожної людини.

Висновки і пропозиції. Права жінок посідають особливе місце в комплексі прав та свобод людини та громадянина. А проблеми захисту жінок та порушення принципу гендерної рівності набувають особливої актуальності у зв'язку із численними фактами їх порушення, незважаючи на ту кількість міжнародно-правових, які повинні були б гарантувати рівність жінок та чоловіків. Хоча такі акти, як Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р., Декларація ООН про викоринення насильства щодо жінок в 1993 р., Стамбульська конвенція мають обов'язкову юридичну силу для держав, які їх ратифікували, та передбачають механізми контролю за дотриманням норм, що забезпечують рівність прав чоловіків та жінок, та наявність спеціальних інститутів, які б цьому сприяли, держави неохоче виконують дані положення, а змусити їх вчити певну дію практично не можливо. На даний момент у світі існує багато міжнародних організацій, які готові сприяти державам у захисті прав жінок, відповідно до міжнародних актів, проте держави неохоче передають їм такі повноваження, не бажаючи зазнати втручання у свої внутрішні справи. Крім того міжнародні організації та судові органи також не мають велику кількість дієвих засобів впливу на держави, що порушують ці норми. В контексті даної статті, єдиним методом, що допоможе розв'язати проблеми міжнародно-правового захисту прав жінок є комплексний підхід до розв'язання даної суперечності, який має включати в себе правотворчість, правозастосування, правосвідомість та політичну волю усіх

правових держав. Кожна демократична країна повинна самостійно обирати, які міжнародно-правові акти, які забезпечують рівні права чоловіків та жінок, вона повинна ратифікувати, та які засоби та методи та інститути використати, задля щоб втілити дане положення в життя. Відпові-

дальність за забезпечення прав жінок лежить не тільки на державі та її відповідних органах, а і на кожній людині, яка, володіючи високим рівнем правосвідомості, повинна сприяти у встановленні принципу гендерної рівності як на міжнародному, так і національному рівнях.

Список літератури:

1. Судове вирішення справ, пов'язаних з гендерною дискримінацією: збірка кращих практик / Упорядники: Олена Уварова, Марія Ясеновська. – Х.: ФОП Бровін О.В., 2016. – С. 192.
2. Чижмарь Катерина Іванівна. Міжнародні стандарти рівноправ'я та захисту прав жінок та практика України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2007. – 182 арк. – Бібліогр.: арк. 167-182.
3. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Режим доступу: <http://kr-admin.gov.ua/mol/molod/2.pdf>.
4. Зайцева О. Захист прав жінок: чому міжнародні конвенції погано працюють [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/genderne-nasilstvo/zahist-prav-zhinok-chomu-mizhnarodni-konventsii-pogano-pratsuyut-134063.html>.
5. Милоненко Ю.В. Реалізація положень Конвенції ООН у сфері публічного адміністрування про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) в Україні [Текст] / Милоненко Ю.В. // «Молодий вчений». – № 4(56). – С. 74-76.
6. Міжнародний документ, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_207.
7. Дискримінація щодо жінок: Конвенція і Комітет. Виклад фактів / Харківська правозахисна група. – Харків, 2004.
8. Насильство стосовно жінок: законодавчі та адміністративно-організаційні заходи протидії (1995-2002 роки) / К.Б. Левченко // Право і Безпека. – 2002.
9. Аналітичний звіт. Відповідність окремих Законів України вимогам Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/16804886bc>.
10. Жінки. Мир. Безпека: Інформаційно-навчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців соціальної сфери / Колектив авторів. – Київ, 2017. – 172 с.

Зозуля К.С.

Національний юридический университет имени Ярослава Мудрого

ГЕНДЕРНОЕ НЕРАВЕНСТВО: ПРОБЛЕМАТИКА МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЖЕНЩИН

Аннотация

В данной статье проанализировано состояние правового регулирования защиты прав женщин на международном уровне и проблемы их реализации как в Украине, так и в мире в целом. Рассмотрены нормативно-правовые акты ООН, Совета Европы по вопросам гендерных прав. Исследован международный опыт внедрения положений указанных международных актов в национальное законодательство и предложены определенные пути усовершенствования механизма реализации защиты прав женщин для полноценного установления принципа гендерного равенства.

Ключевые слова: гендерное неравенство, права женщины, дискриминация, принцип равенства, международно-правовой акт.

Zozulya K.S.

Yaroslav the Wise National Law University

GENDER INEQUALITY: THE MAIN ISSUES OF INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF WOMEN'S RIGHTS

Summary

The article analyzes the state of legal regulation of the protection of women's rights at the international level and the problems of their implementation both in Ukraine and in the whole world. The legal acts of the UN, the Council of Europe on gender issues were studied. The international experience of implementing the provisions of the mentioned international acts in the national legislation was explored. Some ways of improving the mechanism for the implementation of women's rights protection are proposed for the purpose of establishing a gender equality principle.

Keywords: gender inequality, women's rights, discrimination, principle of equality, international legal act.